

*Ursula Le Guin je eden redkih ameriških pisateljev ZF, ki so jim tisti iz ugledne književnosti priznali, da so umetniki. Rojena je bila 1929 v Kaliforniji in po desetletnem učenju obrti je v začetku 70. let postala zvezda prve velikosti z novelico *Devet življenj* in romanom *Leva roka teme*, čigar konflikt med morilsko avtoritarno državo in svobodnejšimi načini življenja se v njenih delih tako pogosto pojavlja. Problemi in nasprotja, ki se jih je lotila v tej knjigi, se lepo razvijajo v romanu *Razlaščeni* (*The Dispossessed*, 1974), verjetno najlepši in najtrdnejši klasični utopiji, kar jih je bilo kdaj napisanih. Je slika revolucionarne družbe v krizi, ko jo načenja konformizem, podprt z zunajo krizo zaradi čisto ekoloških problemov, in obenem roman o znanosti, ena redkih ptic. Bojda je bilo to tudi prvič, da je nekdo utelesil anarhizem v romanu. Temo je nadaljevala v novelici *Dan pred revolucijo*, nagrajeno z *Nebulo*. *Razlaščeni* so avtorico izčrpali, in konec 70. let se je praktično zlomila. Pobirati se je pričela z romanom *The Beginning Place* (1981).*

*Objavljala je tudi poezijo in eseje, zanimiv je *Utopija kot hladen kraj*, *The Yale Review* 1982. Novejši eseji so zbrani v *Dancing at the Edge of the World* (*Thought on Words, Women, Places*), njena kratka proza je zbrana v knjigah *The Wind's Twelve Quarters* (1975), *The Compass Rose* (1982) in *Buffalo Gals and Other Presences*. Za zadnji del mladinske trilogije *Earthsea* (*The Farthest Shore*, 1972) je dobila prestižno *National Book Award*. Povest *Tehanu*, *The Last Book of Earthsea*, je 1989 trilogijo spremenila v tetralogijo.*

*Njen roman *Always Coming Home* (1985) je spet utopija, govoreča o družbi, "kjer se ljudje pogovarjajo s skalami in uporabljajo pralne stroje". V zadnjih letih je napisala obilico mladinske fantastične proze.*

TISTI, KI ODHAJAJO IZ OMELASA

(variacija na temo Williama Jamesa)

Ursula LeGuin

S truščem zvonov, ki so pognali lastovke v zrak, je prišel Poletni festival v Omelas, mesto bleščočih stolpov ob morju. Vrvje čolnov v pristanu se je bleščalo od zastav, procesije so hodile po ulicah, med hišami z rdečimi strehami, med starimi, z mahom preraslimi vrtovi in pod avenijami dreves, mimo parkov in javnih poslopij. Nekatere so bile spodobne: stari ljudje v dolgih, togih haljah vijoličaste in sive barve, resni mojstri obrtniki, tihe vesele ženske, ki so nosil otroke in klepetale med hojo. Po drugih ulicah je glasba tolkla hitreje, trepetali so bobni in tamburice in ljudje so šli plesoč, procesija je bila ples. Otroci so se poganjali ven in noter, njihovi visoki klici so se dvigali nad glasbo in petje kot preleti lastovk. Vse procesije so se usmerjale k severni strani mesta, kjer so na velikem travniku, imenovanem Zelene poljane, fantje in dekleta, goli v bleščočem zraku, z blatnimi koleno in dolgimi, gibkimi rokami, urili svoje nestrpne konje pred tekmo. Konji niso nosili jermenja, le povodec brez žvale. Njihove grive so bile prepletene z dolgimi zlatimi, srebrnimi, zelenimi trakovi. Širili so nozdrvi, se vzpenjali, ponašali eden pred drugim; bili so silno vznemirjeni; konj je edina žival, ki je vzela naše slavnosti za svoje. Daleč na severu in zahodu so gore napol obkrožale Omelas in njegov zaliv. Jutranji zrak je bil tako čist, da je snežna krona Osemnajsternih vrhov gorela z belo zlatim sijajem čez milje svetlega zraka, pod temno modrino neba. Komaj toliko vetra je bilo, da so zastavice, ki so označevale progo, zdaj pa zdaj tlesknile in zafrfotale. V tišini širnih zelenih travnikov si lahko slišal glasbo, ki se je vila po mestnih ulicah, stran in bliže in vedno bliže, vesela tanka sladkost zraka, ki je od časa do časa zatrepetala in se zbrala in izbruhnila v radostnem pritrkavanju zvonov.

Radostnem! Kako naj govoriš o radosti? Kako opišeš meščane Omelasa? Vidite, to niso bili preprosti ljudje, pa čeprav so bili srečni. Mi ne govorimo več veliko veselih besed. Vsi smehljaji so postali arhaični. Ob opisu, kot je tale, človek rad to ali ono prida. Ob opisu, kot je tale, človek rad išče kralja, ki jaha na čudovitem žrebcu v krogu svojih plemenitih vitezov, ali pa morda sedi v zlati nosilnici, ki jo nosijo mišičasti sužnji. A tukaj ni bilo kralja. Niso uporabljali mečev, niso imeli sužnjev. Niso bili barbari. Ne poznam pravil in zakonov njihove družbe, zdi pa se mi, da jih je bilo enkratno malo. Kot so preživeli brez monarhije in suženjstva, tako jim je šlo tudi brez delnic, reklam, skrivne policije in jedrske bombe. Pa le ponavljam, da to niso bili preprosti ljudje, ne mili ovčarji, plemeniti divjaki, pohlevni utopijevci. Niso bili manj zapleteni od nas. Težava je, da imamo slabo navado, h kateri nas spodbujajo prevratneži in izumetničenci, in vidimo v veselju nekaj precej neumnega. Le bolečina je intelektualna, le zlo zanimivo. To je umetnikovo izdajstvo: zavrnitev, da bi priznal banalnost zla in strašni dolgčas bolečine. Če jih ne moreš zatreti, se jim pridruži. Če boli, ponovi. A slaviti obup je obsojati veselje, objemati nasilje je izpustiti vse drugo. Skoraj smo izpustili; ne znamo več opisati veselega človeka, ne prirediti praznovanja radosti. Kako naj vam pripovedujem o ljudeh iz Omelasa? Niso bili naivni, srečni otroci - čeprav

so njihovi otroci resnično bili srečni. Bili so zreli, inteligentni, strastni ljudje, ki niso imeli nesrečnih življenj. O čudež! Želim si, da bi znala bolje opisati. Želim si, da bi vas lahko prepričala. Omelas zveni v mojih besedah kot mesto iz pravljice, dolgo tega in daleč stran, nekoč pred davnim časom. Mogoče bo najboljšje, če si ga predstavljate po svoje, kajti gotovo ne morem ustreči vsem. Na primer, kako je s tehnologijo? Mislim, da ni ne avtov ne helikopterjev na ulicah ali nad njimi; to sledi iz dejstva, da so prebivalci Omelasa srečni. Sreča raste iz pravičnega ločevanja tega, kar je nujno, tega, kar ni ne nujno ne škodljivo in tega, kar je škodljivo. V srednji skupini - to, kar ni nujno, je pa neškodljivo - tam, kjer so udobje, razkošje, preobilje, itd., itd., - lahko povsem mirno imajo centralno kurjavo, podzemeljsko železnico, pralne stroje in vsakršne čudovite stvari, ki jih tukaj še niso izumili: lebdeče svetilke, pogon brez goriva, zdravilo za prehlad. Lahko, da nimajo nič od tega: vseeno. Kakor hočete. Mika me misel, da so ljudje iz mestec gor in dol ob obali zadnje dni pred festivalom prihajali v Omelas v zelo hitrih majhnih vlakih in nadstropnih tramvajih in da je železniška postaja najbolj čedno poslopje v mestu, čeprav je skromnejša od prekrasnega živilskega trga. Pa še z vlaki se mi zdi, da nekateri od vas zaenkrat vidite Omelas kot pravljичno deželo. Smehljaji, zvonovi, parade, konji, bla bla bla. Če je tako, prosim, dodajte orgije. Če bodo pomagale, se ne obotavljajte. Pa vseeno ne imejmo templjev, iz katerih prihajajo lepi goli svečeniki in svečenice, že napol v ekstazi, pripravljeni, da se ljubijo s komerkoli, moškim ali žensko, ljubimcem ali tujcem, ki si želi zlitja z globokim božanstvom krvi, pa čeprav je bila to moja prva misel. Res bo bolje, če v Omelasu ni templjev - vsaj templjev s svečeniki ne. Imejmo vero, a ne duhovščine. Gotovo lahko lepa gola bitja kar tavajo naokrog, ponujajoč se kot božanski souffleji lakoti potrebnih. Naj se pridružijo procesijam. Naj tamburice udarjajo nad telesi, naj gongi slave poželenje in naj (to ni nepomembno) za otroke teh čudovitih ritualov skrbe in jih ljubijo vsi. Občutek krivde je nekaj, česar v Omelasu ni, to vem. A kaj naj bo še tam? Najprej sem mislila, da mamil ni, a to je puritansko. Za tiste, ki jim je to všeč, naj odišavi mestne ulice bleda vztrajna sladkost druza, druza, ki najprej prinese silno lahkotnost in blesk razumu, in potlej, po nekaj urah, dremavo medlost, in čudovite vizije najbolj prikritih, najglobljih skrivnosti veselja; ki prek vsake mere vzdrami užitek seksa in ne zasvaja. Za bolj skromne okuse bi lahko imeli pivo. Kaj še, kaj neki še spada v radostno mesto? Občutek zmagoslavja, gotovo, praznovanje poguma. A kot smo opravili brez duhovščine, ne imejmo vojakov. Sreča, zrasla iz uspešnega klanja, ni prava vrsta sreče; ne bo zadostovala, grozljiva je in prostaška. Brezmejno, žlahtno zadovoljstvo, velikodušen triumf ne nad zunanjim sovražnikom, temveč v skupnosti z najboljšimi in najbolj čistimi dušami vseh ljudi od vsepovsod, skupnost s sijajem poletja. To polni srca ljudi iz Omelasa, in zmagi, ki jo praznujejo, je zmaga življenja. Resnično mislim, da le malokateri potrebuje druž.

Sedaj je večina procesij že dosegla Zelene poljane. Iz rdečih in

modrih kuharskih šotorov se dviga omamen vonj. Obrazi otročičev so ljubeznivo zardeli. V prijazno sivo brado se je vpletlo nekaj mrvic peciva. Fantje in dekleta so zajahali in se začenjajo zbirati pri startni črti. Stara ženska, majhna, debela, nasmejana, deli rože iz košare in visoki mladeniči nosijo njene rože v bleščečih laseh. Otrok devetih, desetih let sedi na robu množice, sam, in piska na leseno flavto. Ljudje prisluhnejo in nasmehnejo se, a ne govore z njim, ker ne neha igrati in jih ne vidi, njegove temne oči so zamaknjene v sladki, nežni čudež napeva.

Konča in počasi spusti flavto.

Kot bi bila ta drobna osebna tišina znak, se iz paviljona blizu startne črte oglasi trobenta: zapovedovalno, melanholično, predirljivo. Konji se povzpno, nekateri zarezgetajo v odgovor. Mirni, slovesni jih mladi jezdec trepljajo po vratovih in jih mire, šepetaje: "Tiho, tiho, lepotec moj, upanje moje ..." Prično se razporejati v vrsto ob črti. Množice ob dirkališču so kot polje s travo in rožami v vetru. Poletni festival se je pričel.

Verjamate? Sprejmete festival, mesto, radost? Ne? Naj vam potem opišem še eno reč.

V kleti pod enim prelepim javnih poslopij v Omelasu, ali pa morda v kleti ene njegovih udobnih hiš je prostor. Ima ena vrata, zaklenjena, okna ni. Nekaj svetlobe prileze skozi prašne špranje med deskami od okenca na drugi strani kleti, prepredenega s pajčevino. V enem kotu prostorčka stojita dve metli s trdima, sprijetima, smrdečima glavama poleg zarjavelega vedra. Na tleh je zemlja, malo vlažna, kot je ponavadi v kletih. V prostoru sedi otrok. Lahko je deček ali deklica. Videti je šest let star, v resnici jih ima skoraj deset. Slaboumen je. Mogoče je bil tak že rojen ali pa je postal imbecil zaradi strahu, borne hrane in zanemarjenosti. Trebi si nos in včasih nezavedno zatipa po prstih na nogah ali genitalijah, ko sedi zgrbljen v kotu, ki je najdlje od vedra in metel. Boji se ju. Grozni sta. Zapre oči, a ve, da metli še stojita tam, in da so vrata zaklenjena; in nihče ne bo prišel. Vrata so vedno zaklenjena; in nikoli nihče ne pride, le včasih - otrok ne razume časa in presledka - vrata grozljivo zaškripajo, in tukaj je človek, ali več ljudi. Ta ali oni včasih pristopi in brčne otroka, da vstane. Drugi nikoli ne pridejo blizu, le strme vanj, prestrašeno, z gnusom. Posoda za hrano in vrč za vodo sta naglo napolnjena, vrata se zaklenejo, oči izginejo. Ljudje pri vratih vselej molče, a otrok, ki ni vedno živel v tej ropotarnici in se še spominja sonca in maminega glasu, včasih govori. "Priden bom", pravi, "Prosim, pustite me ven. Priden bom." Nikoli ne odgovore. Otrok je včasih ponoči kričal, naj mu pomagajo, dosti je jokal, sedaj pa samo nekako tarna: "Eh-haa, eh-haa," in govori manj in manj. Tako tanek je, da na nogah nima meč. Trebuh ima napihnjen. Živi od polskodelice nezabeljenega koruznega zdroba na dan. Nag je. Zadnjica in stegna so vsa odrta in zagnojena, ker nenehno sedi v lastnih iztrebkih.

Vsi vedo, da je tukaj, vsi ljudje v Omelasu. Nekateri od njih ga prihajajo gledat, drugi se zadovoljijo z vednostjo, da je tukaj. Vsi vedo, da mora biti tukaj. Nekateri razumejo, zakaj, in nekateri ne, vsi pa razumejo, da je njihova sreča, lepota njihovega mesta, nežnost njihovih prijateljstev,

zdravje njihovih otrok, spretnost njihovih obrtnikov, modrost njihovih učenjakov, celo preobilje žetve in prijazno vreme, ki ga imajo, da je vse odvisno od bede tega otroka.

Otrokom to ponavadi razlože, ko so med osmim in dvanajstim letom, kadar se zazdi, da lahko razumejo; in večina teh, ki pridejo pogledat otroka, je mladih ljudi, čeprav pogosto pride odrasel človek, da bi si ogledal ali spet videl otroka. Ti mladi gledalci so, vseeno, kako dobro jim je bila stvar razložena, vselej pretreseni in potrti. Čutijo gnus, ogorčenje, nemoč. Radi bi kaj storili za otroka. Pa ne morejo narediti ničesar. Če bi otroka odvedli ven, na svetlobo, iz tega kraja, če bi ga umili in nahranili in potolažili, bi bilo to dobro, resnično; a če bi bilo to storjeno, bi tega dneva in te ure blaginje in lepote in radost Omelasa ovenele in bile uničene. Takšni so pogoji. Zamenjati vse dobro in lepo vsakega življenja v Omelasu za to edino, drobno izboljšanje: vreči stran srečo tisočev za priložnost sreče enega: to bi pa res spočelo krivdo med zidovi.

Pogoji so trdi in absolutni; niti prijazna beseda otroku ni dovoljena.

Velikokrat gredo mladi ljudje domov objokani ali pa v besu brez solza, potem, ko so videli otroka in obstali pred tem groznim paradoksom. Lahko mozgajo o tem tedne ali leta. A ko čas mineva, začno razumevati, da otrok, tudi če bi ga spustili, ne bi imel dosti dobrega od svobode: malo bežnega užitka v toploti in hrani, gotovo, a komaj kaj več. Preveč zaostal in slaboumen je, da bi lahko spoznal pravo radost. Predolgo se je bal, da bi se lahko kdaj osvobodil strahu. Preveč neotesan je, da bi se odzval človeškemu ravnanju. Da, po tako dolgem času bi bil gotovo nesrečen brez zidov, ki ga ščitijo, in brez teme za svoje oči, in brez svojih iztrebkov, da bi sedel v njih. Njihove solze grenke krivice se posuše, ko začno razumevati grozljivo pravico resničnosti in jo sprejemati. Pa vendar so njihove solze in jeza, poskusi njihove dobrohotnosti in sprejetje nemoči verjetno pravi viri blišča njihovih življenj. Njihova sreča ni plehka in neodgovorna. Vedo, da tudi oni, tako kot otrok, niso svobodni. Poznajo sočutje. Obstoj otroka in njihova zavest, da obstaja, omogočata plemenitost njihove arhitekture, bridkost njihove glasbe, globino njihove znanosti. Zaradi njega so tako nežni z otroki. Vedo, da brez njega, ki smrka v temi, tisti drugi ne bi mogel izvabljeti flavti radosti glasbe, ko se mladi jezdec razvrščajo v svoji lepoti za tekmo v soncu prvega poletnega jutra.

Verjamete sedaj vanje? A še nekaj je treba povedati, in to je čisto neverjetno.

Včasih kdo od doraščajočih deklet ali fantov, ki pridejo pogledat otroka, ne gre domov jokati ali besnet, ne, sploh ne gre domov. Včasih veliko starejši mož ali žena utihne za dan ali dva in potem zapusti dom. Ti ljudje gredo ven na ulico in gredo naravnost skozi mesto Omelas, skozi prelepa vrata. Vsak gre sam, fant ali dekle, mož ali žena. Spusti se noč; popotnik mora iti skozi vasi, med hišami s svetlimi okni, in ven v temo polj. Vsak gre sam, gredo na zahod ali sever, proti goram. Gredo. Zapustijo Omelas, gredo naprej v temo in ne vrnejo se. Kraj, kamor gredo,

si je večini od nas še težje predstavljati kot mesto sreče. Jaz ga ne znam opisati. Mogoče je, da sploh ne obstaja. Zdi pa se, da vedo, kam gredo, tisti, ki odidejo iz Omelasa.

*(THE ONES WHO WALK AWAY FROM OMELAS, antologija
New dimensions 3 Roberta Silverberga, 1973)*

Če bi nam bil ponujen svet, kjer bi bile utopije gospodov Fouriera, Bellamyja in Morrisa vse presežene in bi milijoni srečno živeli ob enem samem preprostem pogoju, da bi namreč neka izgubljena duša na daljnem robu sveta živela življeje samotnega trpljenja, kaj razen posebne in neodvisne vrste čustva bi nas takoj storilo prepričane, čeravno bi se v nas rodilo poželenje, naj sprejmemo ponujeno srečo, da bi bila odvratna taka radost, zavestno sprejeta kot sadež takšne pogodbe?

(William James, The Moral Philosopher and the Moral Life)

... Dostojevski je bil velik in radikalen umetnik, a njegov zgodnji družbeni radikalizem se je obrnil v nasilno reakcionarnost. Toda

Američan Jones, navidez tako blag, tako naivno gentlemanski - poglejte, kako pravi "nas", predpostavlja, da so vsi njegovi bralci tako dostojni kot on! - je bil, in je ostal in še ostaja resnično radikalen mislec. Takoj po odstavku "izgubljene duše" nadaljuje:

"Vse višje, prodornejše ideje so revolucionarne. Žpredstavljajo se manj v preobleki učinkov pretekle izkušnje kot v podobi verjetnih vzrokov bodoče, faktorjev, ki se jim morajo počasi upogniti okolje in nauki, ki smo jih prevzeli iz njega."

Aplikacija teh dveh stavkov v tej zgodbi, in v znanstveni fantastiki, in v razmišljanju o bodočnosti, je povsem naravna. Ideali kot VERJETNI VZROKI BODOČE IZKUŠNJE" - kako subtilna in navdušujoča pomisel!

Ursula LeGuin

Ursula ne govori o tem, da potrebuje mesto Omelas vsakih nekaj let novega otroka. Kako ga izberejo? Kaj se zgodi s prejšnjim?